

TAM-REVVY

Meddelanden från TAM-Arkiv. Nr 2/2009

I TAM-Arkivs fotspår s. 4

Unionens okända 100-årsjubileum s. 9

Hur blev Sverige modernt? s. 10

Gösta Söderberg minns TAM s. 12

Solweig Eklund och Claes Färm blickar framåt s. 14

Unionen-seniorer besöker TAM-Arkiv s. 15

TAM-Arkiv – historien lär oss om framtiden

Att studera historia kan kännas som att ro, man tittar bakåt men kommer framåt. Det är viktigt för tjänstemanna- och akademikerorganisationerna att dokumentera och studera sin historia när man ska välja framtid. TAM-Arkiv har i 25 år fått förtroendet att bevara, vårda och tillhandahålla tjänstemanna- och akademikerorganisationers arkiv, deras skriftliga minnen och fotografier. I flera decennier har vi arbetat med denna del av det svenska samhällets samlade kulturarv. Är detta betydelsefullt?

Det är en truism att det i arkiv från våra fackföreningar finns många dokument om Sveriges arbetsmarknadspolitik – källor som beskriver människors möjligheter att få meningsfullt arbete inom produktions- och servicenäringar och deras behov av att känna sig relativt trygga i arbetslivet. Jag studerar också källor om Sveriges socialpolitik – att se till att människor inte lider nöd eller far illa vid arbetslöshet, sjukdom, ålderdom och invalidisering utan får adekvat hjälp och vård. Detta är självklara och centrala frågor som går igen i arkiven.

Jag läser remissvar, debattartiklar, ledare i förbundens arkiv om Sveriges utbildnings- och forskningspolitik – om vikten av att människor får lämplig utbildning eller undervisning och att det sörjs för vetenskaplig och teknisk forskning som främjar framsteg på olika områden.

I arkiven finns massor av initiativ och idéer speglade i arkiv efter t.ex. Sveriges Ingenjörer eller Unionen med föregångare om Sveriges handelspolitik – att Sveriges handel med utlandet ska främjas, främst så att den svenska exporten stimuleras för förmånlig handelsbalans. Jag blir förvissad om att tjänstemän och akademiker är med i arbetet för att se till att Sverige vinner mer än förlorar på denna utrikeshandel.

Sveriges kulturpolitik är ett hett ämne inom facket och särskilt inom t.ex. Teaterförbundet och DIK – att kulturen och kulturlivet ska främjas, så att människor skall få tillgång till kultur t.ex. musik (genom konserter), opera och dramatik (på teaterscener), litteratur (bl.a. genom gratis lån på folkbibliotek eller stadsbibliotek och genom subventionerad bokutgivning), bild-

konst på statligt och kommunalt subventionerade museer etc.

Under efterkrigstiden ökar tjänstemannaorganisationerna sitt arbete med frågor kring internationell solidaritet. Sveriges biståndspolitik tar fart och fackföreningarna är handlingskraftiga – att (av främst humanitära skäl) hjälpa utvecklingsländer (s.k. u-länder) att komma på fötter och klara sina ekonomiska svårigheter så långt att åtminstone den värsta fattigdomen avhjälpas, bl.a. genom att svenska erfarenheter av t.ex. rationaliseringar inom jordbruket kommer andra länder till del.

Fackföreningarna engagerar sig även i Sveriges invandrings- och flyktingpolitik – att bl.a. sörja för att invandrare och flyktingar som kommer till Sverige skall få erforderlig hjälp med att själva kunna klara sig i det nya landet.

Kort sagt, om allt detta som här blott skisserats är TAM-Arkivs personal relativt väl förtrogen, bl.a. genom egna studier i arkiven, genom att fortlöpande följa fackföreningspressens bevakning (liksom etermedias), följa offentliga debatter och personligen intervju och samtala med erfarna fackföreningsföreträdare. TAM-Arkivs personal måste fortsätta att utveckla sin kompetens. Vi måste vara seriösa representanter för TAM-Arkiv och dess medlemmars kollektiva minne. Detta är en viktig uppgift som i den digitala informationslagringens tidevarv är särskilt betydelsefull – med kunskap om innehållet i arkiven, och med insikter om värdet av urkunderna, kommer TAM-Arkiv även i framtiden att vara en oombärlig institution. Vårt 25-årsjubileum är bara begynnelsen. Vi ser alltså med glädje fram emot vårt 50-årsjubileum!

Lars-Erik Hansen

Chef på TAM-Arkiv

TAM-REVV NR 2 • MAJ 2009

Årgång 12

ISSN 1654-6997

Redaktör

Lars-Erik Hansen

I redaktionen

Lars-Erik Hansen, Leif Jacobsson,

Björn Holmberg,

Jim Löfgren, bildredaktör

Grafisk form och layout

Clou form/Madeleine Vestin

Tryck

Wallin & Dalholm Boktryckeri, Lund

Omslagsbild

TAM:s förste chef Thord Wallén i kontormuseet. TAM-Arkivs arkiv

Manusstopp till nästa nummer

1 november 2009

TAM-Arkiv

Grindstuvägen 48-50, 167 33 Bromma

Telefon: 08-54 54 15 60

Telefax: 08-31 71 76

E-post: tam-arkiv@tam-arkiv.se

Hemsida: www.tam-arkiv.se

Postgiro: 487 40 99-7

TAM-Arkiv

1 maj 2009 TAM-ARKIVS MEDLEMMAR

Akademikerförbundet SSR

Agrifack

Civilekonomerna

DIK

Fackförbundet ST

Farmaciförbundet

Finansförbundet

Förhandlings- och samverkansrådet (PTK),

Försvarsförbundet

Försäkringstjänstemannaförbundet (FTF)

Journalistförbundet

Kyrkans Akademikerförbund (Kyrka)

Lotsförbundet

Läraryrket

Lärarnas Riksförbund (LR)

Nordiska Finansanställdas Union (NFU)

Offentliganställdas Förhandlingsråd (OFR)

Polisförbundet

SKTF

Skogs- och lantbrukstjänstemannaförbundet (SLF)

Svenska Folkhögskolans Läraryrket (SFHL)

Svenska Läkarsällskapet

Sveriges Fartygsbefälsförening (SFBF)

Sveriges Ingenjörer

Sveriges Tandläkarförbund

Teaterförbundet (TF)

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)

Tull-Kust

Unionen

Vårdförbundet

Yrkesföreningen Miljö och Hälsa (YMH)

I DETTA NUMMER

Redaktören har ordet	2
I TAM-Arkivs fotspår	4
Unionens okända 100-årsjubileum	9
Hur blev Sverige modernt?	10
Gösta Söderberg minns TAM	12
Solweig Eklund och Claes Färm blickar framåt	14
Unionen-seniorer besöker TAM-Arkiv	15

I TAM-Arkivs fotspår

Syftet med en utflykt

I år 2009 firar TAM-Arkiv sitt tjugofemårsjubileum. Är det inte dags för en resa i tid och rum? En utflykt i TAM:s fotspår skulle visa en del intressanta platser från TAM:s (sedermera TAM-Akivs) historia. En sådan utflykt kunde beskriva TAM:s historia inte endast på ett teoretiskt plan men också på ett konkret fysiskt – vi ser byggnaderna i vilka arkivet varit inrymda (respektive museiverksamheten). Där skulle berörda personer också kunna återkalla minnet av det förflutna, men kanske också komma på idéer som skulle kunna berika arkivets framtid. En del platser – främst TCO:s tidigare kursgård *Bergendal* – är också intressanta att besöka eftersom de har en rik kulturhistoria i sig. Ett besök på Bergendal skulle kanske kunna kombineras med kaffe eller annat. När det gäller övriga platser från TAM:s historia har jag velat fylla på minnesbilder som människor har samt mina egna kunskaper hämtade från litteratur, med lite fakta om själva *gatornas* kulturhistoria – uppgifter hämtade från den förnämliga boken: "Stockholms gatunamn".

Anhalt ett: Bergendal – TCO:s tidigare kursgård

Motiv

TCO:s första arkiv – ursprunget till det som senare blev TAM-Arkiv – var förlagd till källaren i tjänstemannarörelsens kursgård Bergendal.

Bakgrundshistoria:

TAM:s tillblivelse

Redan när TCO grundades 1944

väcktes frågan om ett framtida arkiv. En artikel i tidningen "Arbetsledaren" illustrerar hur diskussionerna gick under denna tid. Artikelförfattaren understryker att de flesta av TCO:s förbund ännu har en ganska kort historia. Därför har organisationen inte så stort behov av att fördjupa sig i sitt förflutna.

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att vissa av tjänstemannaförbunden kan spåra sina rötter ändå tillbaka till 1800-talet. Redan i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet skapades fröet till det som senare kom att bli fackliga medlemsorganisationer i TCO. Dessa hade formen av yrkesförbund – de var inte kamporganisationer som arbetarnas motsvarigheter – men drev ändå frågor om löne- och anställningsvillkor.

Men regelrätta fackförbund för

tjänstemän hade skapats inte långt innan TCO bildades. Det var därför behovet av ett arkiv ännu inte var så stort. Samtidigt erkände man att det fanns ett "visst" behov att förstå sitt förflutna för att rätt kunna forma sin framtid. Ett arkiv – ett tjänstemännens motsvarighet till "Arbetsrörelsens arkiv och bibliotek" – borde alltså inrättas.

År 1963 väckte sedan Industri-tjänstemannaförbundet (SIF) frågan om att skapa ett gemensamt arkiv för tjänstemannarörelsen. Vid TCO:s kongress 1964 yttrade dåvarande TCO-ordföranden Otto Norden-skiöld att: "för den framtida forskningen rörande arbetsmarknadens organisationer skulle det vara av synnerlig betydelse om man kunde bygga upp ett särskilt arkiv, där förbundens äldre handlingar kunde

TCO:s kursgård Bergendal. I källaren låg det arkiv som var ursprunget till det som senare blev TAM-Arkiv. TCO:s arkiv

Yngve Segerström var den första arkivföreståndaren som anställdes på arkivet i Bergendal. TCO:s arkiv

arkiveras och ställas till forskningens förfogande.”

Samma år, 1964, utsågs en kommitté med uppgift att utreda frågan om ett tjänstemannarörelsens arkiv. Utredningen behandlades vid TCO-kongressen 1967. Kommittén föreslog att ett TCO-arkiv skulle upprättas på just TCO-skolan *Bergendal* för förbunden centralt varvid förbundens lokala organ hänvisades till landsarkiven och andra jämförbara institutioner. TCO-kongressen 1967 beslöt bifalla styrelsens förslag om bildandet av ett tjänstemannarörelsens arkiv. Arkivets verksamhet inleddes genom att *Yngve Segerström* – från Arbetsledarförbundet (SALF) – anställdes som arkivföreståndare 1968.

Det utrymme som disponerades omfattade cirka 110 kvadratmeter. Då arkivet inreddes med Full Space-hyllor kom totalt 1 116 hyllmeter att stå till TCO:s och förbundens förfogande. För arkivet som helhet fanns det en arkiveringsplan som i stora drag angav hur materialet skulle insorteras. Denna plan utformades så att likartade handlingar och ärenden återfanns i samtliga förbunds arkivhandlingar under samma kod- och nummerbeteckningar. Då förbunden hade en mycket skiftande

organisatorisk uppbyggnad och verksamhet kompletterades arkivets grundplan med de ämnesområden som förbundet önskade tillföra planen.

Men lösningen att ha ett arkiv på Bergendal var inte helt lyckad. Arkivutrymmena var alltför små, arbetsmiljön otillfredställande och arbetet kunde inte bedrivas på ett praktiskt, ändamålsenligt sätt. I mars 1983 beslutade TCO-styrelsen att ge en arbetsgrupp i uppdrag att utreda hur arkivverksamheten skulle kunna utvecklas.

Om gården Bergendal och dess historia

Gården Bergendal blev redan 1948 TCO:s kursgård. Men idag är den sedan flera år en fristående konferensanläggning.

Platsen har varit bebodd sedan mycket länge. Det finns förhistoriska lämningar vid Bergendal som antyder att trakten varit bebodd i åtminstone 2500 år. Under vikingatiden gick en viktig handelsled från Östersjön över Edsviken och sjön Norrviken och vidare till platser vid Mälaren och Uppsala.

På platsen för Bergendal låg också ett litet Snickartorp, känt ända sedan 1650. Omkring 1800 ändrades så namnet till det nuvarande: Bergendal. På 1800-talet var det en vanlig företeelse att borgerskapet i Stockholm byggde herrgårdar – vanligtvis en bit utanför stadsgränserna. År 1910 inhandlade en grosshandlare och tändsticksdirektör – Ragnar Liljenroth – den s.k. ”lägenheten Bergendal”. Han gjorde sedan om den till en herrgårdsliknande villa med flyglar. Den fick drag av både jugend och nationalromantik.

I huset bodde sedan makarna Liljenroth samt en son och en dotter. Godsägare Liljenroth avled 1944. TCO köpte sedan Bergendal 1947. Vid flera tillfällen byggdes anläggningen ut. Den mest omfattande utbyggnaden av Bergendal stod färdig 1968. Den utfördes efter en ritning av arkitekt Örjan Luning.

Anhalt två: Cardellgatan 1

Bakgrund

Den 1983 tillsatta arbetsgruppen inom TCO fick vissa direktiv. I deras direktiv ingick bl.a. att belysa förbundens behov av arkivverksamhet inom ramen för det gemensamma arkivet, lokalbehov, lämpliga åtgärder och former för utökad samverkan med forskningsinstitutioner och forskningsråd i syfte att utveckla forskningen om tjänstemannarörelsens utveckling samt titta på personalbehov och finansiering. Under arbetets gång vidgades gruppens uppdrag till att lägga fram förslag om hur samordning av arkivet och SIF:s kontorsmuseum skulle kunna utformas.

Rapporten ”Tjänstemannarörelsens Arkiv och Museum” behandlades av TCO-styrelsen 1984, i maj inrättades en interimsstyrelse och i oktober 1984 hölls TAM:s konstituerande stämma på Cardellgatan 1 i Stockholm. Till ordförande för stämman utsågs Ulla Britta Platin och till sekreterare Thord Wallén och Christina Kossman. Sedan stämman enhälligt fattat beslut om bildandet av Föreningen Tjänstemannarörelsens Arkiv och Museum (TAM), antog denna föreningens stadgar. Ur den nomineringslista som upprättats över förbundens kandidater till ordinarie styrelseledamöter, valde stämman:

Styrelseordförande

Inge Granqvist, SIF

Ordinarie styrelseledamöter

Gunnar Eklund, SKTF

Lennart Larsson, TBV

Esbjörn Melin, TCO

Olle Söderman, ST

Den 1 januari 1985 startade TAM sin verksamhet. Första chef var Thord Wallén. Han hade tidigare arbetat som utredare och studierektor inom TCO. Under sin tid på TAM författade han böcker om tjänstemannarörelsen och dess historia.

Några exempel är "Samförstånd som strategi: Tjänstemännens organisationspolitik under 1960- och 1970-talen" och "Bakom Dokumenten: Femtio år av visioner och verklighet". Han var också poet och gav t.ex. ut diktsamlingen "Dikter mellan två nu". Här är en av hans dikter:

Ofrihet är vårt födelsemärke
Inte bara naveln

Att göra sig fri
är att våga hela livet

Det är inte frigörelsen
vi fruktar mest
utan friheten

Till vänster TAM:s förste chef, Thord Wallén, samtalande med styrelseordförande Inge Granqvist. I mitten Per Sandberg från TBV. TAM-Arkivs arkiv

TAM inrättades efter arbetsgruppens huvudförslag om uppgifter och organisation vilket innebar att arkivet kombinerades med SIF:s kontorsmuseum. Den centrala enheten låg vid Cardellgatan i Stockholm och arkivdepån på TCO-skolan Bergendal. Som huvudman för TAM inrättades en ideell förening som bestod av de organisationer som utnyttjade arkivet.

Cardellgatans kulturhistoria

Gatan har namngivits efter *Carl Friedrich von Cardell* (1764-1821) som genomförde vissa förändringar för att göra artilleriet effektivare och snabbare. Cardell deltog sedan bl.a. i Pommerska kriget 1805-1807. Han ligger begravd på Hedvig Eleonora kyrkogård.

Anhalt tre: Jungfrugatan 38

Bakgrund

TAM:s kansli på Cardellgatan flyttades 1989 till Jungfrugatan. Samma år blev *Ingrid Wahlund* ny chef på TAM-Arkiv. Hur utvecklades då TAM i sin begynnelse? År 1990 – när TAM firade sitt 5-års jubileum – hade verksamheten kraftigt expanderat, något som skildras i arkivets årsbok. Det var nu en institution

som blivit en mötespunkt för intresset för de svenska tjänstemännen och deras organisationer. De första åren hände mycket i institutionens historia med anknytning till arkiv- och museiverksamheten. Det producerades exempelvis många utställningar om olika tjänstemannayrken och deras historia. Antalet forskare och studenter som besökte arkivet steg kraftigt.

Ett exempel på utställningsverksamheten är att TAM under 1989 på uppdrag av TCO producerade utställningen "Tjänstemännen. Andra tider – andra yrken". Denna skildrade förändringarna inom några yrkeskategorier: tekniker, ingenjörer, kontorsyrken, lärare och sjuksköterskor. Utställningen öppnades i samband med TCO-kongressen i juni 1989 och visades på Folkets Hus under kongressen. Den flyttades sedan till Nordiska museet. Där anordnade TAM också en föreläsningsserie. Denna hade anknytning till utställningens tema och behandlade olika yrkesfrågor.

Ett annat exempel är att TAM i mars 1990 invigde utställningen "En handelsresande i dans" – om danspedagogernas arbete. Utställningen utformades i samverkan med Facklärarförbundet och Danspedagogförbundet. "En handelsresande i

dans" visades på Facklärarförbundets kansli i Stockholm och på Danshögskolan. Hösten 1990 ställdes den ut på bl.a. Nordiska museet.

I TAM:s årsbok från 1989-1990 berättas det också att antalet forskare och studerande som varit i kontakt med och/eller besökt TAM:s arkiv då utgjorde drygt hälften av besökarna. Samtidigt fortsatte arkivet sitt samarbete med både historiska och ekonom – historiska institutionerna vid Stockholms universitet. Studerande på 40- och 60-poängsnivå erbjöds förslag till projektarbeten. Ett tiotal uppsatser/delar av avhandlingar som utarbetades under 1989 byggde helt eller delvis på material från TAM:s arkiv. Våren 1990 arbetade också ett tiotal studerande med uppsatser baserade på TAM:s material.

Under perioden 1989-1990 samlade TAM i samarbete med Nordiska museet in "Tjänstemannaminnen – berättelser om olika yrkesgruppers liv och arbete". Insamlingen vände sig till medlemmar i Statstjänstemannaförbundet, Handelstjänstemannaförbundet, Apotekstjänstemannaförbundet och Teaterförbundet.

För att ytterligare stimulera till studier och forskning om tjänstemannarörelsen utarbetades också en skrift: "Tjänstemännen över tiden.

Otto Nordenskiöld f.d. ordförande i TCO, till vänster i bild, höll ett anförande vid TCO:s kongress 1964 som resulterade i ett tjänstemannarörelsens arkiv. TAM-Arkivs arkiv

Dokument och bilder i TAM:s arkiv". Skriften beskrev arkivbestånden och pekade på angelägna forskningsområden. Som ett led i arkivets strävan efter att främja intresset för tjänstemannaforskning anordnades samtidigt träffar kring aktuella projekt för både forskare och studerande som arbetat med källmaterial i TAM:s arkiv, även

fackliga företrädare med intresse för tjänstemannaforskning deltog.

I årsboken framgår det slutligen att TAM under 1990 planerade en försöksverksamhet med en 5-poängskurs i tjänstemannahistoria i samarbete med TCO:s fackliga utbildning, TBV samt ekonomisk-historisk institutionen vid Uppsala universitet. Utbildningen skulle behandla bl.a.

skilda teoretiska och metodologiska angreppssätt i tjänstemannastudier, tjänstemännens organisering över tiden samt organisationernas roll i samhället. Årsboken 1989-1990 ger alltså en bild av en sprudlande och expansiv verksamhet vid TAM:s femårsjubileum. Kan det lära oss något också med anledning av TAM-Arkivs tjugofemårsjubileum?

Jungfrugatans kulturhistoria

"Jungfrun" som givit upphov till gatans namn ska med stor säkerhet vara *Sigrid Banér*, syster till Johan Banér. Det tycks som om gatan länge var i ett uselt skick: "En stinkande sammelpats" kallas gatan 1785. Hundra år senare klagar en husägare över vad han betecknade som "en grönskande pöl" utan något avlopp, där tjuo hushåll samt en tvättinrättning tömde sitt avloppsvatten!

Anhalt fyra: Västmannagatan 52

Bakgrund

År 1993 sammanfördes TAM:s arkiv och TAM:s kansli till en centralt

Två tidigare TCO-ordföranden – Björn Rosengren och Lennart Bodström – vid invigningen av TAM:s kontorsmuseum 1985. TAM-Arkivs arkiv

belägen lokal på Västmannagatan 52. Arkivdepån på Bergendal – inrättad 1968 – hade nu alltså definitivt blivit historia. TAM bytte nu namn till TAM-Arkiv. Museidelen av verksamheten lades så småningom ned. Under tiden på Västmannagatan bytte TAM chef några gånger. Arne H Eriksson blev 1995 chef på TAM-Arkiv. Han hade en bakgrund inom tjänstemannarörelsen och var doktorand i historia. År 2004 tillträdde Annelie Johansson som chef för TAM-Arkiv. Hon var etnolog och genomförde många yrkesminnesinsamlingar för TAM-Arkivs räkning.

Västmannagatans kulturhistoria

Namnet "Västmannagatan" gavs 1884 åt "den nya gatan i Byggmästaregrändens förlängning från Kamakaregatan till norra gränsvägen".

Anhalt fem, slutstation: Grindstuvägen 48-50, Bromma

År 2006 flyttade TAM-Arkiv till dess nuvarande lokaler på Grind-

Interiör från TAM:s kontorsmuseum. TAM-Arkivs arkiv

stuvägen 48-50, Bromma. Samma år tillträdde nuvarande chefen Lars-Erik Hansen som chef på TAM-Arkiv. Hansen är historiker.

Grindstuvägens kulturhistoria

Denna gata har fått sitt namn efter Ulvsunda slotts grindstuga (Grindstufva 1792). Denna byggdes av sten

under 1700-talet. Den revs sedan 1942 vid byggandet av buss- och spårväghallen vid Alvik. Nu är vi äntligen framme vid slutstationen. Hoppas min utflykt varit givande!

Av Leif Jacobsson

fil.mag i socialantropologi och medarbetare på TAM-Arkiv

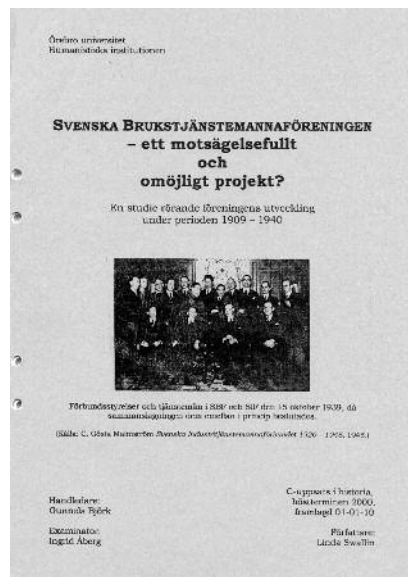
TAM:s museiverksamhet. Bilden illustrerar olika tjänstemannayrken. TAM-Arkivs arkiv

Unionens okända 100-årsjubileum

Fackförbundet Unionen fyller 100 år i år! Så blir det i alla fall om vi räknar in en föregångare – Svenska Brukstjänstemannaföreningen (SBF) – som grundades 1909 i Unionens förflutna. En C-uppsats av Linda Swallin analyserar föreningens historia från 1909 till dess uppgående i SIF 1940.

SBF bildades av en grupp järnbruks-tjänstemän som en intresseförening som främst skulle ta itu med pensionsfrågan. För att understryka att föreningen *inte* var en fackförening utan istället eftersträfvade samarbete med arbetsgivarna beslöt SBF att utse någon av de större företagens ledare som ordförande i föreningen. År 1940 hade föreningen istället utestängt arbetsgivarna och beslutat sig för att gå samman i fackförbundet SIF. Föreningen hade då antagit en rent facklig strategi. I uppsatsen "Svenska Brukstjänstemannaföreningen – ett motsägelsefullt och omöjligt projekt?" utforskas denna förändring i SBF:s strategi.

Undersökningsresultatet visar att SBF under hela sin existens mer eller mindre agerade som fackförening. SBF hade lönefrågan på sitt program under hela sin existens. Föreningen hade också en fungerande understödsverksamhet som tillvaratog medlemmarnas sociala och ekonomiska intressen. Men även om föreningen redan från sin begynnelse hade fackliga drag ville den inte associeras med fackföreningar för att inte förknippas med arbetarrörelsen och dess värderingar. Istället använde sig SBF av en yrkesmässig strategi. Med ett relativt litet medlemsantal sökte brukstjänstemännen hävda sin yrkesexklusivitet på arbetsmarknaden. Föreningen satsade på utbildning för tjänstemän för att på så sätt höja medlemmarnas status. Föreningen inrättade också en plats-

Omslaget till Linda Swallins C-uppsats.

förmedling som kunde förbättra yrkesgruppens arbetsmarknad. Detta är något som är typiskt för den professionella strategin.

Men med tiden började det patriarkala systemet inom tjänstemannasektorn – enligt vilket arbetstagare och arbetsgivare stod nära varandra – långsamt att luckras upp. Speciellt kris- och krigstider bidrog till denna utveckling. Första världskriget och den påföljande inflationen ledde till en sänkning av tjänstemännens levnadsstandard och en arbetslöshetskris. Dessutom hade SIF under 1920-talet i allt större utsträckning börjat anta ett traditionellt fackligt handlingsprogram. Många "lägre" tjänstemän hade nu börjat ansluta sig till tjänstemannarörelsen. År 1936 antogs lagen om förenings-

och förhandlingsrätt och därmed kom det definitiva brottet med det gamla bruks- och tjänstehjonssystemet. Detta var – enligt uppsatsen – det som till sist blev avgörande för att SBF skulle överge den professionella strategin till förmån för en facklig. Lagen ledde till att föreningen stärkte sin ställning gentemot arbetsgivarna. Sammanslagningen med SIF var det slutliga erkännandet av att de ville vara en traditionell fackförening. År 2008 gick Sif sedan samman med tjänstemannaförbundet HFT och bildade Unionen.

Är då år 2009 fackförbundet Unionens okända 100-årsjubileum? Ja, oavsett hur man ser på Svenska Brukstjänstemannaföreningen är organisationen en del av Unionens historia. Sedan är det en annan sak hur man vill definiera en "fackförening". Frågan är om SBF kan sägas ha strävat mot fackliga mål eller om det var en strikt professionell förening? Detta är en frågeställning som Linda Swallin diskuterar i sin intressanta uppsats.

Litteratur

Linda Swallin. *Svenska Brukstjänstemannaföreningen – ett motsägelsefullt och omöjligt projekt?* C-uppsats i historia, höstterminen 2000. Örebro Universitet, Humanistiska institutionen.

Av Leif Jacobsson

fil.mag i socialantropologi
och medarbetare på TAM-Arkiv

Hur blev Sverige modernt?

När min mamma satt och grät i en stol i köket och vaggade på kroppen och upprepade "Vad ska det bli av oss? Vad ska det bli av oss?" Då bestämde jag mig. Så ska jag aldrig ha det!

Orden kommer från en äldre kvinna – Tora Friberg – som intervjuas i antologin "Industriland: tolv forskare om när Sverige blev modernt". Hon deltog i en vardag av yrkesarbete och hemliv i den stora omvälvning som det svenska samhället genomgick under den tid boken behandlar – åren 1930-1980. Orden kan stå som symbol för en period då Sverige förändrades från ett "fattigsamhälle" till en välfärdsstat. Och en tid då många gjorde en klassresa – från en uppväxt i arbetarklassen till att själva bli tjänstemän. Som många av hennes generationskamrater växte Tora upp på landet, men flyttade som ung in till storstaden. Boendet förändrades också: från ett rum med dass på gården till en insatslägenhet på fem rum.

Boken innehåller tolv olika kapitel som alltså tillsammans tecknar en bild av den epok då Sverige blev modernt. Redaktör är Jan af Geijerstam. Kapitlen skildrar olika sidor av det svenska samhället: från tjänstemanna- och akademikergrupperns liv till det de utslagnas eller oönskades historia – såsom exempelvis de som steriliserades under denna period. Men i denna recension väljer jag att fokusera på de kapitel som mer handlar om tjänstemän och akademikers förhållanden.

Bakgrunden till denna nyutkomna antologi är att Arbetets museum i Norrköping våren 2007 öppnade en utställning: "Industriland – när Sverige blev modernt". Utställningen ska stå till 2012 och är museets största satsning sedan det invigdes i december 1991. I syfte att fördjupa och problematisera utställningens berättelser och perspektiv engagera-

des en grupp forskare från olika discipliner. Resultatet är antologin "Industriland" som vänder sig till såväl utbildningsväsendet som till en historieintresserad allmänhet.

TAM-Arkiv har varit en aktiv del både i utställningen och i arbetet med antologin. TAM-Arkivs chef Lars-Erik Hansen – som själv är fil.dr i historia – har skrivit ett intressant kapitel i boken. Hans bidrag "Den unika immigrationspolitiken – från utvandrare till invandrarland" handlar om den föränderliga svenska migrationspolitiken. Från att ha varit ett land från vilket människor utvandrade blev Sverige ett invandrarland. Lars-Erik illustrerar med hjälp av diagram varifrån invandrarna kommit under olika tidsperioder.

Under den period i Sveriges historia boken handlar om skapades den svenska modellen. Folkhemsideologin blev grunden för en ny anda av samförstånd inom politiken. Industrin var ekonomins kärna, en symbol för nationens framsteg och en självklar bas för samhällsbygget. Det materiella välståndet växte för majoriteten av medborgarna. Männskor fick tryggare arbetsplatser, bättre bostäder, utökad fritid och ett växande utbud av varor. Samtidigt genomsyrade den sociala distinktionen arbetslivet och samhället som helhet. Det fanns tydliga gränser mellan olika grupper av människor. Exempelvis var gränsen mellan tjänstemän på ena sidan och arbetare på den andra mycket klar liksom mellan män och kvinnor.

En annan intressant artikel med anknytning till tjänstemännens tillvaro under den undersökta perioden är "Bilderna av barndomen i 1950-

talets Sverige". Det vi upplever som unga formar i mycket hög utsträckning våra normer och värderingar. I ungdomslitteraturen förmedlas en del av dessa.

Vilka värderingar skymtar fram i tidens barn- och ungdomshistoria? Synen på barn- och ungdomar är starkt förknippad med några professionella yrkesgruppers historia. Några nya professioner skapades och utvecklades under århundradet. Psykologer och socionomer skapade och vidmakthöll normer för hur de tidiga åren skulle se ut. Olika typer av tester bekräftade en föreställning om att det fanns en "normal" barndom. Socionomernas yrkesutövning ledde inte endast till att enskilda barn skildes från sina föräldrar med tvång. Yrkesgruppen drog samtidigt bokstavligt talat gränsen mellan en god och en dålig barndom.

Under den högindustriella epoken förlängdes skolplikten från sex till nio år och allt fler ungdomar kom att gå gymnasieskolan. Detta faktum bidrog till att antalet lärare ökade dramatiskt.

Lärare är den yrkesgrupp som mer än någon annan klassificerar människor efter ålder. Utbildningssystemet förändrades från att ha varit uppdelad efter kön och social klass till att bli en skola för alla svenskar. På detta sätt bekräftades föreställningen om en normal barn- och ungdomstid.

Ett undantag från detta var Laura Fitinghoffs bok "Barnen från Frostmojället" som gavs ut 1955. I denna bok skildras istället de fattiga som hjältar.

Synen på människor från andra kontinenter präglades av stereotypa

Industriland

**TOLV FORSKARE
OM NÄR SVERIGE BLEV MODERNT**

RED.
JAN AF GEIJERSTAM
premiss
FÖRLAG

Omslag till boken Industriland.

fördomar. De unga läsarna möttes av en fantasivärld som var fylld med vita, välmående medelklassbarn och ungdomar. Böckernas huvudfigurer är etniska svenskar som lever sina liv i ett samtidigt Sverige. Figurerna lever i kärnfamiljer och i dessa finns en uppdelning av det reproduktiva och produktiva arbetet mellan far och mor. Familjer från tjänstemanna- och akademikerfamiljer utgör normen på två sätt. De är först och främst flest till antalet. Det "normala" i denna fantasivärld är alltså att växa upp i denna typ av hem. De utgör också en norm för det goda familjelivet. De som inte växt upp

med både mor och far beskrivs i dessa 50-talets ungdomsböcker som ett problem. Barnens fäder har nästan alltid intellektuella, välbetalda arbeten.

En text handlar om kvinnliga entreprenörer: "Kreativa kvinnor – om kvinnligt företagande under 1900-talets första hälft". De kvinnliga entreprenörerna ger alternativa bilder av entreprenörskap. Ofta har kvinnliga företagare varit aktiva inom sociala områden, som vård och omsorg. En del kvinnor hjälpte även sina män att bedriva företagsverksamhet. Lärarinnan Amanda Hammarlund (1851-1935) är ett

exempel: hon tog över rollen som vd för Svensk Lärartidnings Förlag AB efter maken Emil Hammarlund. Paret Hammarlund gav också ut tidskriften "Jultomten" – en av Amandas personliga skötebarn. Tidskriftens uttalade syfte var av social karaktär, att: "gifva folkskolans barn en verklig god och gedigen julläsning för ett billigt pris".

Ett annat exempel är Alma Hedin (1876-1958) som grundade Blomsterfonden. Hennes äldre bror var den berömde upptäcksresanden Sven Hedin. En intressant iakttagelse som förmedlas i boken är hur hon korresponderade med sin personal. Manliga företagsledares korrespondens till sin arbetskraft uttrycker antingen distans eller en kollektiv "närhet" genom att förmedla en "vilkänsla". Alma Hedins brev däremot är närmast känslofyllda. Även de anställdas brev uttrycker mycket av känslomässig närhet.

Hur gick det då för Tora Friberg i antologins början? Hon arbetade bl.a. som hembiträde och tidningsbud. Hennes liv skildras – inte som en snyfthistoria – utan snarare en framgångssaga kopplad till den högindustriella perioden i Sveriges historia. Det gamla "Lort-Sverige" som Lubbe Nordström berättade om på 1930-talet hade under hennes livstid bytts ut mot ett välfärds-Sverige. Hennes dotter däremot läste på universitet som så många andra på 1960-talet. Hon kom att tillhöra akademikerna och blev så småningom professor. En sådan klassresa fick alltså många uppleva under den period som boken "Industriland" behandlar.

Litteratur

Red. Jan af Geijerstam. 2008.

Industriland: tolv forskare om när Sverige blev modernt. Kristianstads boktryckeri, Kristianstad.

Av Leif Jacobsson

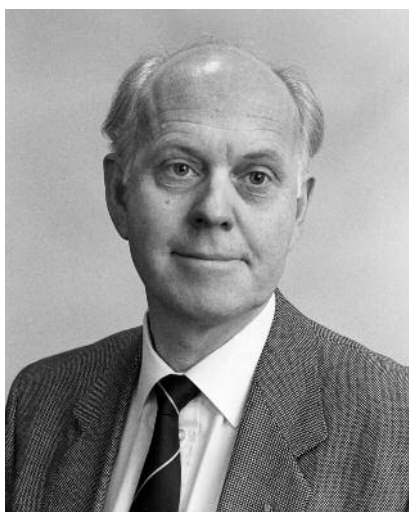
fil.mag i socialantropologi och medarbetare på TAM-Arkiv

Gösta Söderberg minns TAM

Vem är Gösta Söderberg? Det är en kall februaridag. Jag tar in på vandrarhemmet Folkarbo i utkanten av Avesta. Snön ligger som ett täcke över landskapet. Jag tar bilen till Gösta Söderberg, en mångårig ordförande i TAM-Arkiv och en under samma period central person inom Sif (tidigare Svenska Industritjänstemannaförbundet SIF), numera Unionen. Han bor i en vacker villa belägen intill Dalälven. När jag kommer in i hans vackra hem möter jag två grå katter – de spinner och ser ut att må bra i värmen i den stora villan. Över en kopp kaffe börjar jag nyfiket ställa frågor om honom och hans engagemang inom TAM-Arkiv.

Jag är intresserad och vill veta vad han känner till om bildandet av TAM. Han framhåller att idén att skapa ett tjänstemännens arkiv och museum kom från många organisationer inom tjänstemannakollektivet. Sif tog ett initiativ redan 1970 genom att bilda ett eget kontorsmuseum. Fokus var brukstjänstemän och en omfattande insamling från olika platser i landet resulterade i ett nytt museum. Inom TCO hade man haft ett arkiv i Bergendal och Söderberg antog att många inom centralorganisationen såg Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek som en förebild. Både Bodström och Rosengren hade ju en anknytning till socialdemokratien och kände med all säkerhet till arbetarrörelsens arkivinstitution.

Jag undrar hur han blev inblandad i TAM-Arkivs verksamhet. Han berättar att det började i november

Gösta Söderberg, mångårig ordförande i TAM-Arkiv. Sifs arkiv

1984 då han valdes in i SIF:s förbundsstyrelse. Själv hade han en bakgrund som ingenjör inom Avesta Sheffield. Vid denna tid hade han aldrig hört talas om TAM. Han poängterar att han nog var typisk i det fallet. TAM var enligt Söderberg i stort en angelägenhet för förbundsledningarna. Han kom in i TAM:s styrelse 1990. Olle Söderman från fackförbundet ST var då ordförande. Han tog emellertid över ordförandeposten redan 1991 och avgick 2003.

Under vårt samtal är katterna närvarande. Plötsligt går den ena katten på bordet och hoppar ner i Söderbergs knä, varvid den belåtet gnider sin mjuka päls mot hans bål.

Jag frågar honom om rekryteringen av personal till TAM. Han påminner mig då om Chefens ansvar vid rekryteringen av personal och styrelsens uppdrag att välja chef.

När Arne H Eriksson blev chef var han direkt involverad:

– Jag ville gärna ha Arne, eftersom han hade ett långt fackligt arbete bakom sig och dessutom hade börjat doktorera och skriva på en avhandling om tjänstemännens historia, förklarar han.

På Söderbergs tid var det viktigt att chefen hade en djup insikt och kännedom om fackföreningsrörelsen. Forskning om facket i allmänhet och tjänstemän i synnerhet var viktigt, ofta viktigare än kunskap om arkivverksamheten. De flesta chefer hade – under Söderbergs och hans föregångares tid – varit fackligt engagerade.

Jag frågar honom om styrelsen. Hur kunde sammansättningen se ut? Under en del av hans tjänstgöring var ledamöterna som följer: Thomas Ekdahl (SKTF), Solweig Eklund (Läraryrket), Bengt Hultén (ST) samt Inga-Britt Erlandsson (TCO). Suppleanter var Florence Alfredsson (Finansförbundet), Kent Frössberg (TBV), Sören Marklund (Läraryrket) samt Anitha Svensson-Grané (SIF). Som adjungerade experter minns han bl.a. Lars-Olof Welander från Riksarkivet och Stefan Bohman från Nordiska museet.

Söderberg fortsätter att berätta om ledningen inom TAM-Arkiv. Thord Wallén var chef från starten 1985 till 1989. Han understyrker betydelsen av Walléns långa fackliga erfarenhet – redan 1952 blev han anställd på TCO. Senare blev han

djupt engagerad inom TBV som folkbildare. Wallén gav – under sin tid på TAM – ut ett flertal böcker om tjänstemannarörelsens historia. Söderberg har läst dessa böcker med intresse. En mindre känd sida av Wallén var hans egna diktsamlingar. Han avled 1999. Efter Thord Wallén tog Ingrid Wahlund över som arkiv- och museichef vid TAM den 1 februari 1989. Även hon var förankrad inom tjänstemannarörelsen. Under hennes tid som chef genomfördes bl.a. ett flertal yrkesminnesinsamlingar. Hon avled i maj 1994. Söderberg arbetade aktivt med Wahlund och uppskattade hennes

insatser. Under TAM:s första tid var Inge Granqvist styrelseordförande. Han var också SIF:s ordförande i femton år, från 1978 till 1993:

– Att få efterträda Granqvist som ordförande för TAM såg jag som ett hedersuppdrag, påpekar Söderberg.

Jag inleder ett samtal om TAM:s lokaler, varvid Söderberg beskriver TCO:s kursgård i Bergendal utanför Stockholm:

– Den var vackert belägen, men inte anpassad till de krav man ska ställa på en brandsäker arkivlokal. På Cardellgatan 1 dit TAM flyttade sitt museum fanns inte plats för arkivet. Arkivet på ett håll och

museet på ett annat var ingen bra lösning, framhåller Söderberg.

Lokalen på Jungfrugatan 38 var inte heller bra. Den var inte anpassad för arkivinstitutioner. Även lokalen på Västmannagatan blev med tiden för dyr och för trång. Jag frågar sedan hur namnet TAM kom till. Söderberg svarar att det kom ganska naturligt. Det var ett museum och ett arkiv för tjänstemän. Han fortsätter med att tala om betydelsen av uppmärksamhet och intresse från medlemmar, media och forskare. Besöken i museet minskade successivt, varvid diskussionen om en avveckling av museet tog fart. Samtidigt såg medlemsförbunden att behovet av arkivservice var stort. Han erinrar sig arbetet med strategier för att locka forskare och andra till TAM:

– Arne H Eriksson inrättade ett forskningsråd, han tog fram uppsatsämnen och han startade TAM-Revy, berättar Söderberg.

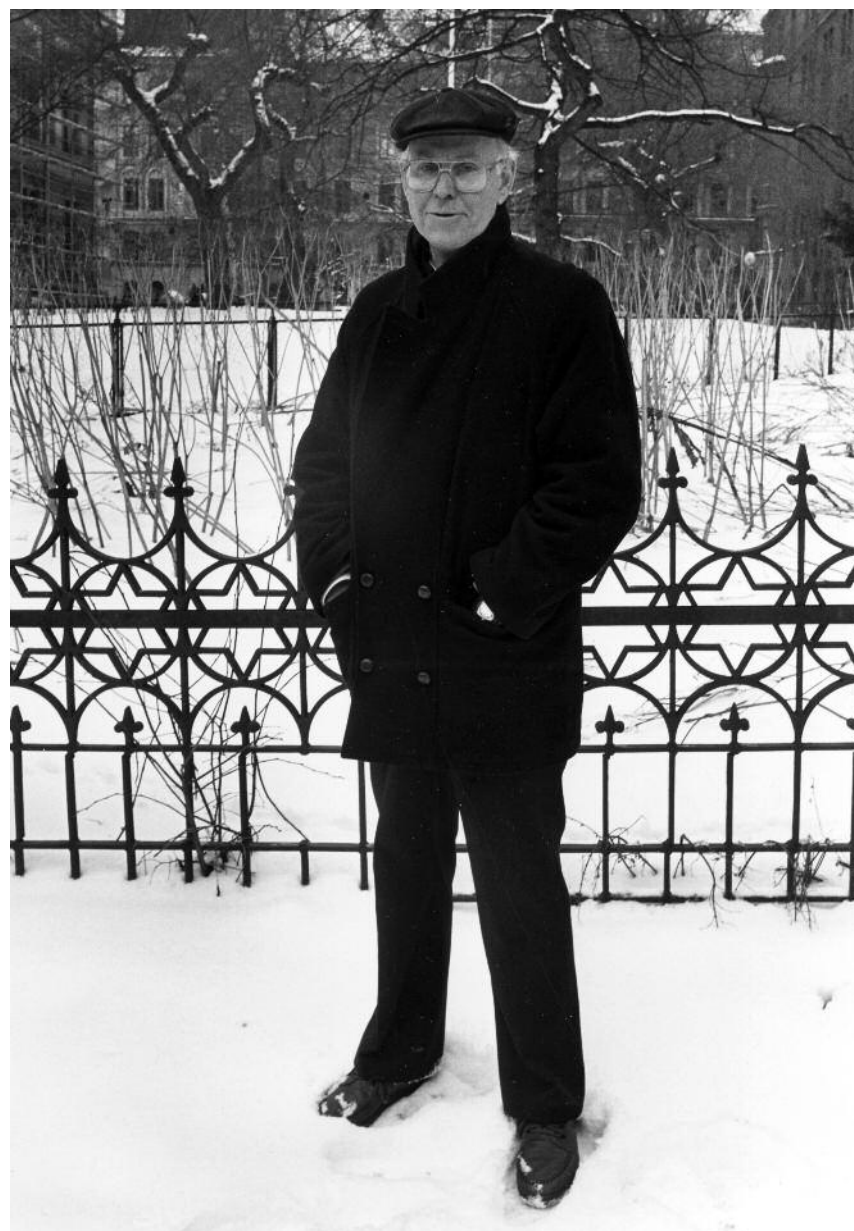
Sammantaget tror han att detta bidrog till mer forskning i arkiven. Sedan fortsätter han med att diskutera TAM:s uppdrag:

– TAM måste vara medlemsorienterat i sitt arbete med arkivfrågor och verkligen lyssna på medlemmarna och ta in önskemål och krav från dem, betonar han.

Jag frågar honom om hans uppfattning om vad som var TAM-Arkivs största eller viktigaste utmaning. En viktig utmaning var enligt Söderberg att sträva efter stabila kostnader och intäkter. Lokalen på Västmannagatan var dyr. Hyreskontraktet hade kort löptid, vilket bidrog till en osäkerhet om hyreskostnaden. Detta skapade en osäkerhet som inte var bra för verksamheten. TAM såg också över den modell för finansiering av verksamheten som hade blivit föråldrad och krävde en förändring. Det gäller att ha kontroll över ekonomin. Se där, en viktig lärdom inför framtiden!

Av Lars-Erik Hansen

chef på TAM-Arkiv

Gösta Söderberg poserar i vinterkylan. Sifs arkiv

TAM-Arkivs ordförande, Solweig Eklund och vice ordförande Claes Färm har slagit sig ned en stund för att titta in i kristallkulan och beskriva vad de tror om TAM-Arkivs verksamhet i framtiden.

Solweig Eklund och Claes Färm blickar framåt

Efter att ha varit engagerade i TAM-Arkivs verksamhet under lång tid har Claes och Solweig en tydlig bild av vad som är väsentligt för verksamheten framöver och vad som påverkar sättet att arbeta och nå ut.

Claes och Solweig anser att som medlemsstyrd organisation blir det allt viktigare att TAM-Arkiv jobbar nära sina medlemmar. Ledstjärnan för TAM-Arkiv är att medlemmarnas utveckling och behov styr verksamhetens inriktning. Därför är TAM:s utmaningar intimt kopplade till vad som händer på förbunden just nu. Samhällsutvecklingen med snabba beslutsprocesser, avancerad teknik och rörlig arbetsmarknad kräver rationalitet och professionell kompetens i frågor som rör dokument- och arkivhantering. Detta är en kompetens som förbunden själva oftast inte har.

– Ute på förbunden så känner vi att när vi tar in TAM för att samarbeta så får frågan en annan dimension. TAM spelar en viktig roll ute på förbunden, säger Claes.

Solweig och Claes lyfter fram några faktorer som de tror särskilt kommer att påverka TAM:s verksamhet. Fackföreningsrörelsen står inför ett generationsskifte och dagens arbetsmarknad är dessutom rörligare nu än tidigare. Detta gör att kunskapen om varför man fattat de beslut som man gjort inte längre finns kvar i huset. Anledningen till att det blir ett sådant dramatiskt skifte ser Solweig som ett resultat av

de arbetsmarknadslagar som trädde i kraft på 1970-talet som gjorde att många från samma generation engagerades samtidigt.

En annan tendens är det höga tempot och det enorma informationsflödet som gör att man inte hinner läsa in sig på historien på samma sätt som man har kunnat tidigare. Tidigare kunde exempelvis en statlig utredning ta flera år. Idag ska de färdigställas på ett knappt år. Även remisstiderna har blivit kortare vilket naturligtvis påverkar förbun-

dens arbete och krav på deras informationshantering. Det höga tempot har drivit fram insikten om betydelsen av att ha sin historia klar för sig. Historien är en del av nutiden och en del av framtiden. För att fatta rätt beslut krävs snabb tillgång till tidigare fattade beslut och bakgrunden till dessa.

Digitaliseringen är en annan faktor som i stor utsträckning påverkar arkivhanteringen, både vad gäller informationshantering och tekniska lösningar:

Claes Färm är vice ordförande i TAM-Arkivs styrelse sedan 2003 och var dessförinnan ledamot. Claes är förbundssekreterare på Akademikerförbundet SSR, som blev medlem i TAM-Arkiv år 2000. TAM-Arkivs arkiv

Solweig Eklund är ordförande i TAM-Arkivs styrelse sedan 2003 och var tidigare i flera år vice ordförande. Solweig kommer från Lärarförbundet där hon var förste vice ordförande. Lärarförbundet blev medlem i TAM-Arkiv vid bildandet 1984. Lärarförbundets arkiv

Hur ser framtiden ut för TAM-Arkiv?

– Nu mer än någonsin är det viktigt att arkiven bildas redan vid källan, säger Solweig. Tekniken ökar informationsflödet och TAM har en viktig uppgift i kunskapsbygget. Varje förbund är unikt och därför krävs förmåga att arbeta nära förbunden i dessa frågor.

För att stärka forskningen kring yrkesfrågor och det fackliga arbetet inom de områden som TCO- och SACO-förbunden företräder är det viktigt att samla ihop våra historiska arkiv. Ju bredare uppslutning desto större möjlighet har vi att bidra till den kollektiva kunskapen:

– Man blir inte medlem för att bli av med ett problem utan för att tillsammans utveckla ett kulturarv och behålla det för framtiden, menar Claes.

Den röda tråden i TAM:s verksamhet genom åren har varit de två benen arkivet och främjandeverksamheten. På dessa två stadiga ben kommer vi ta stora kliv in i framtiden, spår Solweig och Claes.

**Av Ylva Taubert Lindberg och
Pernilla Rosengren**

Arkivarier på TAM-Arkiv

Unionen-seniorer besöker TAM-Arkiv

Måndagen den 6 april 2009 besökte den nya styrelsen för Unionen-seniorer i Stockholm TAM-Arkiv. Vid besöket presenterades TAM:s verksamhet och lokaler. På TAM har Seniorerna helt nyligen registrerat ett eget arkiv för sina dokument och bilder. Seniorernas bilder i Pictor-systemet förevisades vid besöket.

Björn Holmberg, arkivarie på TAM-Arkiv, visar arkivet för Unionen-seniorena.

Rapportör och fotograf Arne Andersson

Den nya styrelsen för Unionen-seniorena i Stockholm, 2009.

Unionen-seniorena i TAM-Arkivs sammanträdesrum.

Post- och besöksadress: Grindstuvägen 48-50. 167 33 Bromma

Telefon växel: 08-54 54 15 60. Telefax: 08-31 71 76

E-post: tam-arkiv@tam-arkiv.se

Hemsida: www.tam-arkiv.se

Postgiro: 487 40 99-7

ISSN 1654-6997